

“Schoenen slijten in dienst van heer Frank”

DOOR

A. A. ARKENBOUT

Archeologische vondsten van leerresten vormen samen met miniaturen de voornaamste bronnen voor onze kennis van de vormgeving van het schoeisel in de 15de eeuw. Diverse publicaties, o.a. van mevr. W. Groenman-van Waateringen, hebben een inzicht gegeven in de vorm en het gebruik van de schoen in de late middeleeuwen. Toch blijven er vele vragen. Daarom hier de resultaten van een onderzoek naar het verbruik en de prijzen van schoenen aan het hof te Voorne tijdens het bestuur van heer Frank van Borselen.

Deze is heer van Voorne geworden na zijn huwelijk met Jacoba van Beieren in 1432 en hij wordt door Philips de Goede opnieuw met dit gebied beleend na de dood van Jacoba in 1436. Hij blijft heer van Voorne tot aan zijn dood in 1470. Van Borsele is ongetwijfeld de machtigste edelman in het Maasmondgebied met bezittingen in Zeeland, en beschikt over de burcht te Oostvoorne, het hof te Brielle en het slot St. Maartensdijk. Als opperhoutvester van Holland valt ook het slot Teylingen onder zijn beheer. Van Borsele bezit daarnaast grote stenen huizen in Den Haag en Haarlem en waarschijnlijk tevens te Middelburg. Het hof te Brielle fungeert als zijn voornaamste standplaats met een hofhouding van ongeveer 60 personen, aangevuld met een 40-tal die zijdelings bij de huishouding betrokken zijn. Het kasteel St. Maartensdijk heeft een bezetting van ten minste 25 mannen en vrouwen.

Uit de rekeningen krijgt men de indruk dat de hogere ambtenaren zelf voor hun kleding en schoeisel moeten zorgen. Ze worden kennelijk geacht de aanschaf uit hun salaris te betalen. Lager personeel, vooral diegenen die speciale diensten verrichten, krijgen naast hun loon een toelage voor o.a. schoenen; bedragen die als regelmatig terugkerende posten in de rekeningen te vinden zijn. Zijn ‘schutten’ (lijfwachters) te Brielle vormen zo’n groep. Ze rijden regelmatig met Frank uit en worden tevens als bode gebruikt naar diverse plaatsen in Holland, Zeeland en Vlaanderen. Ze doen daar ook inkopen voor het hof. Jaarlijks ontvangen ze 1 schild, in waarde gelijk aan 2 schellingen en 4 groten, voor de aankoop van een paar laarzen.¹ (1 schelling = 12 groten.)

*“also mijnheer jaarlijcx zijn scutten ende ander pleech te gevenen een paer laerzen, so is bij den rentemeester geraal betaelt. . .”*²

Tevens vallen onder deze groep de bottelier, de fourier, de stalknecht en de schipper. Bij elkaar meestal 16 personen. Het bedrag wordt aan één van hen ter hand gesteld, die het dan verdeelt. De dienaren zullen dus zelf hun laarzen kopen, waarschijnlijk te Brielle.

Dat men nauwkeurig noteert blijkt uit een aantekening in het jaar 1454:

*“Also Aermt Block int punt hier voeren daer die schutten staen hoir laerzen betaelt zijn daer niet in gerekent en is betaelt voir zijn laerzen van desen jaer, overmits dat hij zieck gelegen heeft, so heeft hem die rentemeester zijn laerzen hier betaelt den 5e februari 2 schellingen 4 groten.”*³

Goesen Maes, de stalmeester te Brielle, krijgt elk jaar een paar laarzen die in Den Haag worden gemaakt: *“1 paer leerzen 2 schellingen 6 groten”*; terwijl Coppin, *“die lert barbieren in den Hage”*, 5 paar schoenen per jaar krijgt à 5 groten.⁴

In tegenstelling tot de residentie te Brielle vormt het kasteel te St. Maartensdijk meer een vee- en landbouwbedrijf. Hier worden paarden gefokt en men heeft er koeien, varkens, pauwen en kippen. Naast de vele vertrekken die een kasteel bevat vinden we er een melkhuys, een bakhuis, een valkhuys en veel stal- en opslagruimten. Er is bouw- en grasland.

Het personeel dat hier in 1457/58 in aanmerking komt voor schoenen (dus geen laarzen) bestaat uit Heyn Mathijsz en Korstgen in de keuken, Croonen en Arnt Jan Neutz in het bakhuis, Pier Claesz en Tijset in de stal benevens Neelken de varkenshoeder.⁵ Bij elkaar 7 personen waaraan de schoenmaker 91 paar schoenen levert, d.w.z. ze krijgen ten minste elke maand een paar schoenen. Men kan hier uit opmaken dat een paar schoenen slechts een maand mee gaat.

Bevestiging hiervan geeft een post in dezelfde rekening:

“Ende want Tijset met een paer schuen de maent niet gedaan en mach, so heeft hij (de schoenmaker) hem daer buten gemaect 4 paer schuen.”

Tevens staat hier de prijs van een paar schoenen genoteerd:

“Koste elck paer onder groot ende cleen om 4 groten 6 mitem.”

De hofmeester Meeus betaalt aan vijf andere dienaren, waaronder de twee jagers en de knecht in het valkhuis, elke maand voor 1 paar schoenen 5 groten. Deze worden dus ook in het veld gebruikt.

In het voorjaar vermeldt de rekening een post voor een gehuurde arbeider:

*“betaelt een drijverken an de ploech een paer scoen facit 2½ groot.”*⁶

De kwaliteit van het schoeisel is waarschijnlijk minder dan dat geleverd aan het eigen personeel.

Welk schoeisel draagt Frank van Borselen zelf? Hij heeft al tijdens zijn huwelijk met Jacoba van Beieren een vaste schoenenleverancier in Den Haag in de persoon van Jan Andriesz. Deze wordt genoemd in een post in de rekening over de jaren 1437-1438 betreffende in vorige jaren geleverde:

“mijns heren scoen ende laersen” namelijk
*“77 (paer) laersekens voor 19 scilden,
86 paer scoen, elck paer 1 bourg. scilt.”*⁷

Gezien het jaar van de rekening en de dood van Jacoba in 1436 lijkt het er veel op dat Frank hier een achterstalige rekening van Jacoba heeft voldaan. De omschrijving “laersekens” heeft geen betrekking op de in dezelfde rekening genoemde “Laerssens” en “Rijtlaersen” voor Frank. Daarbij komt nog dat Jacoba niet zo vlot was in het betalen van haar rekeningen.⁸

Voor de laarzen en rijlaarzen worden de kosten afzonderlijk genoemd: *“2 paer rijtlaerzen ’t paer 2 schellingen 4 groten”* en tevens *“noch gemaect 1 paer laerssen voor mijn lieven heer, het leer hem geleverd 8 groten.”* Het materiaal voor een paar laarzen komt dus op 20 groten en het arbeidsloon 8 groten.

Elk jaar reist de kamerdienaar van Brielle naar Den Haag om bij Jan Andriesz. de schoenmaker schoenen te kopen voor heer Frank. Hij koopt dan voor een heel jaar in en wel gemiddeld 13 paar. Het zijn *“cordewanen scoen”*, d.w.z. gemaakt van spaans geitenleer. Ze kosten 6 groten per paar. Frank gebruikt dus ten minste elke maand een nieuw paar.

Aangezien schoenen en laarzen door de kamerdienaar worden gekocht, is het geen maatwerk; met het gevolg dat ze meestal niet passen. Hierdoor ontstaat de volgende post in de rekening:

*“Betaelt in den Brielle van tot veel tijden mijns heeren laerssen te minderen ende te meerderen, also als zij hem niet te passe en waren 10 groten.”*⁹

Om een inzicht in de bovengenoemde prijzen te krijgen, moeten we deze vergelijken met lonen en andere prijzen. In die jaren verdient een arbeider met 1 dag dorren 4 groten, 1 dag ploegen 1 groot. Een vat bier kost 32 groten.

De korte tijd dat men een paar schoenen kon gebruiken verklaart waarschijnlijk het grote aantal leervondsten bij opgravingen. De houten trip die ook in deze tijd in gebruik was maar in de rekeningen niet voorkomt, werd versleten zijnde waarschijnlijk in het vuur ge-gooid. Het leer kwam in de beerput terecht want verbranden zou te veel stank geven.

Rotterdam, voorjaar 1984.

Noten

¹ Rekeningen van de rentmeester der Domeinen, A.R.A. Den Haag no. 5579 (25 febr. 1455 - 24 febr. 1456) - t/m no. 5590 (1466-1467 alle met dezelfde periode).

² Idem no. 5579 (25 febr. 1455 - 24 febr. 1456).

³ Idem no. 5578 (15 febr. 1453 - 24 febr. 1454).

⁴ Idem no. 5580 (25 febr. 1456 - 24 febr. 1457) en no. 5581 (25 febr. 1457 - 24 febr. 1458).

⁵ Idem no. 5614 (25 febr. 1457 - 24 febr. 1458).

⁶ Idem no. 5615 (25 febr. 1457 - 24 febr. 1458).

⁷ Idem no. 5576 (9 okt. 1437 - 8 okt. 1438).

⁸ Codex diplomaticus Neerlandicus 2, deel 1, afd. blz. 166-266 (Rekening des testamentoren van wijlen der edelre vorstinne Vrouwe Jacobs van Beyerens van Hollant, Gravyne van Oestervant zaliger gedenckenisse).

⁹ Rekeningen no. 5576 (9 okt. 1437 - 8 okt. 1438).